

CAR AURELIJAN

Marović, Marko

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:522810>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-05**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

ZAVRŠNI RAD

CAR AURELIJAN

MARKO MAROVIĆ

Split, rujan 2023.

Odsjek za povijest
Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu

CAR AURELIJAN

Student: Marko Marović

Mentor: izv. prof. dr. sc. Ivan Matijević

Split, rujan 2023.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Kriza trećeg stoljeća.....	2
2.1 Vojnički carevi do Valerijana.....	2
2.3 Valerijan.....	4
2.4 Galijen.....	6
2.5 Klaudije Gotički.....	9
2.7 Palmirsko Carstvo i Zenobia.....	10
3. Aurelijan.....	12
3.1 Mladost i početak vojne službe.....	13
3.2 Generalska služba.....	14
3.3 Početak i konsolidacija vlasti.....	15
3.4 Ratovi s Germanima.....	16
3.5 Aurelijan u Rimu.....	17
3.6 Zaključak ratova s Gotima i napuštanje Dacije.....	18
3.7 Pohod na istok i rat s Palmirom.....	19
3.8 Bitka kod Immae.....	20
3.9 Nastavak rata i kraj Palmirskog carstva.....	21
3.10 Rat s Kaprima i pobuna Palmire.....	23
3.11 Rat na zapadu i pad Galskog carstva.....	24
3.12 Trijumf u Rimu.....	25
3.12 Smrt cara Aurelijana.....	26
4. Monetarne reforme Aurelijana.....	27
5. Kult Nepobjedivog Sunca (Sol Invictus).....	28
6. Rimska vojska trećeg stoljeća.....	29
7. Zaključak.....	31
8. Sažetak.....	32
9. Summary.....	32
10. Popis literature.....	33
11. Popis slikovnih priloga.....	35

1. Uvod

Car Aurelijan je jedan od najvažnijih figura rimske povijesti u trećem stoljeću. U svojoj je kratkoj petogodišnjoj vladavini uspio ujedini razjedinjeno carstvo i povratiti dio stabilnosti koje je Rimsko Carstvo imalo u prošlim stoljećima.

U prvom djelu ovoga rada pisati ću općenito o samoj krizi trećeg stoljeća, vremenima vojničkih careva s posebnim osvrtom na zadnja tri cara prije dolaska Aurelijana na prijestolje. U središnjem i ključnom djelu rada pisati ću o caru Aurelijanu, njegovom životu prije stupanja na prijestolje, početkom vlasti, mnogobrojnim ratovima i smrti. U zadnjem djelu rada pisati ću o Aurelijanovim vjerskim i monetarnim reformama.

2. Kriza trećeg stoljeća

Kriza trećeg stoljeća ima svoj izvor u vojnoj problematici. Veličina rimskih granica je otežavala obranu jer su carevi morali ići s jednog kraja carstva na drugi, pritom slabeći obranu jedne provincije da bi ojačali obranu druge. Demografski i ekonomski uvjeti su ograničavali broj ljudstva na raspolaganju rimskim zapovjednicima. Carstvo bez dinastičkog nasljeđivanja vlasti je omogućilo ambicioznim zapovjednicima da uz potporu svojih vojnika sebe proglašavaju carevima. Legitimni car je često bio samo uspješan uzurpator prošlog cara. Pod ovakvim okolnostima nije bilo moguće provesti opsežnu politiku oporavka države. Pljačka, ubijanje stoke, paljenje usjeva od strane barbarskih napadača su bitno štatile rimskoj ekonomiji i narušavali sigurnosno stanje što rezultira velikom porastu odmetništvu i slabljenju trgovine. U isto vrijeme monetarna situacija izmiče kontroli. Novi carevi bogato nagrađuju svoje vojnike dok su konstanti ratovi crpili državne financije. Inflacija je izjedala vrijednost rimskog novca. Udio i veličina plemenitih kovina u rimskom novcu se konstanto smanjivala te je novac postajao bezvrijedan. Trgovina se djelomično vratila na naturalnu trgovinu izmjenjivanja dobara umjesto kupovine dobara sa novcima. Ekonomski problemi sa sobom vuku društvene probleme. Siromašni su postajali sve siromašniji uslijed povećanih nameta i poreza. Prikupljanje poreza je u nekim slučajevima postalo nemoguće zbog neimaštine poreznih obveznika. Glad i bolest su postajali sve češća pojava unutar granica Carstva.¹

2.1 Vojnički carevi do Valerijana

O razmjeru kaosa vlasti najbolje govori brzina smjenjivanja careva u kratkom periodu. Maksimin Tračanin je stradao od ruke vlastitih vojnika kad je napao Italiju. Njegovom smrću prije izabrani carevi Pupijen i Balbin ulaze u međusoban konflikt te stradavaju od vlastite straže. Nasljeđuje ih trinaestogodišnji Gordijan III. koji ne vlada samostalno što koristi njegov kapetan straže Filip Arabljanin da ga oportunistički smakne i uzurpira. On će sam stradati u borbi protiv budućeg cara Decija. Decije ostaje upamćen kao progonitelj kršćana i kao car koji umire u katastrofalnom porazu od strane Gota kod Abrita. Nakon toga vojska uzdiže Trebonijana Gala na carsko prijestolje. Nedugo zatim on stradava od vlastitih

¹ Le Ray, Marcel, *A history of Rome*. Malden: Blackwell Publishers, 2001, str. 395-396.

vojnika koji prelazi na stranu pretendenta Emilijana, a on sam umire ni tri mjeseca poslije od bolesti.²

Slika 1. Rimsko Carstvo početkom 3. stoljeća

Slika 2. Car Aleksandar Sever

² Meijer, Fik. *Carevi ne umiru u postelji: Od Cezara do Romula Augustula 44.g.pr.Kr.-476.g.posl.Kr.* Zagreb: TIM press, 2013., str. 107-115.

2.3 Valerijan

Valerijan stupa na prijestolje 253. godine nakon smrti Emilijana. Bolest i nemiri su iznutra uništavali državu, germanski upadi i pljačke su bili konstanti kao i prijetnja s istoka od strane Perzije. Valerijan imenuje sina Galijena svojim suvladarom i povjerava mu obranu sjevera dok on drži obranu istoka od navale perzijskog kralja Šapura.³ Perzijanci zauzimaju veliki dio istoka te grad Antiohiju koja je služila kao centar upravljanja za taj dio carstva. Temeljitom pljačkom i porobljavanjem stanovništva kontinuirano slabe rimski položaj. Loše vijesti pristižu sa svih strana o mnogobrojnim barbarskim upadima koje Galijen nastoji ali ne može zaustaviti u cijelosti.⁴ Valerijan vraća Antiohiju pod rimsku vlast i kreće na perzijsku vojsku koja se nalazi kod Edesse. Na putu je njegovu vojsku poharala kuga i bio je primoran na pregovaranje sa Šaputom koji inzistira na osobnom sastanku dvaju vladara. Valerijan prilazi mjestu dogovora sa malom stražom i biva zarobljen na prevaru od strane Perzijanaca. U zarobljeništvu car je izložen konstantom poniženju koja ne prestaju ni njegovom smrću gdje je njegova oguljena koža bila izložena na vidik svim budućim rimskim diplomatima perzijskom dvoru kao znak jedne od najvećih pobjeda Perzije nad jednim rimskim vladarom.⁵

Slika 3. Car Valerijan

³ Grant, Micheal. *The Roman emperors: a biographical guide to the rulers of imperial Rome, 31 BC-AD 476*. New York: Charles Scribners Sons, 1985., str. 163-164.

⁴ Brauer, George C. *The age of the soldier emperors: Imperial Rome, A.D. 244-284*. Park Ridge New York: Noyer Press, 1975., str. 82-86.

⁵ Meijer, Fik. *Carevi ne umiru u postelji: Od Cezara do Romula Augustula 44.g.pr.Kr.-476.g.posl.Kr.*, str. 116

Slika 4. Zarobljavanje cara Valerijana

2.4 Galijen

Povodom smrti cara Valerijana pozicija njegovog sina i nasljednika je postala nestabilna. Početak njegove vladavine okarakteriziraju pokušaji uzurpacije od zapovjednika i namjesnika.⁶ Guverner Panonije, Ingenije je prvi digao pobunu. On je pod svojim zapovjedništvom imao trupe, koje su bile nezadovoljne Galijenom, koji je posljednjih nekoliko godina više pažnje posvećivao rajnskoj granici, nego dunavskoj. Ingenije je učinio Sirmij svojom prijestolnicom. Galijen je poslao svoje pokretne konjaničke snage na njega. Galijen i njegov zapovjednik Manije Acilije Aureolije (Manius Acilius Aureolius) su porazili i ubili Ingenija.⁷ Problemi u Panoniji ne prestaju jer potom namjesnik Gornje Panonije Regalijan isto diže pobunu. Naime, on je u svoje ime i ime njegove žene Sulpicije Dryantile, u Carnuntumu, izdavao kovani novac.⁸ Ubrzo je ubijen, vjerojatno od strane vlastitih vojnika u strahu od Galijenove osвете.⁹ Da bi osigurao obranu Rajne car postavlja Postuma (Postumus) kao zapovjednika vojske u tom poručju. Postum je vjerojatno bio izvanredan vojni zapovjednik i političar, a isto tako i oportunist. Odsustvo Galijena, koji pošao na dunavsku granicu da porazi barbarske upad, Velerijanova preokupacija ratom s Perzijom i nezadovoljstvo vojnika stanjem na rajnskoj granici, Postum koristi kako bi došao do carske titule. Postum je 258. ili 259. godine, kad je Galijen bio na dunavskoj granici, najvjerojatnije bio namjesnik Donje Germanije. Galijen je ostavio svog maloljetnog sina kao carskog predstavnika u Colognu (Köln) pod zaštitom njegovog čuvara, Silvana (Silvanus). Postum je porazio franke i dao čitav plijen pobjede svojim vojnicima. Silvan u ime Galije i njegovog sina poslao protestno pismo. Postumovi vojnici, u strahu da će izgubiti svoj plijen, ga proglašavaju carem. Postum je vjerojatno očekivao da će se ovako stvari odigrati. On je stavio Cologn pod opsadu, grad se brzo predao, a Postum je dao pogubiti princa Salonina i Silvana.¹⁰ Postumovo proglašenje za cara su podržale germanske legije, narodi Galije i Hispanije, a novonastalom carstvu se ubrzo pridružila i Britanija, koju je Postum osobno posjetio. Svoju prijestolnicu i rezidenciju uspostavio je u Trieru. Ustrojstvo njegove države je bila poput rimske, s dva konzula, Senatom te pretorijanskom gardom. On nikad nije pokušao napasti Rim, jedini cilj mu je bio zaštititi Galiju. Kako bi zaštitio Galiju utvrdio je garnizone prema Italiji te odbio napade Alemana i Franaka.¹¹

⁶ Grant, M. *The Roman emperors: a biographical guide to the rulers of imperial Rome, 31 BC-AD 476.*, str. 169

⁷ Brauer, George. C. *The age of the soldier emperors : Imperial Rome, A.D. 244-284.* Park Ridge, N.J. : Noyes Press, 1975., 129.

⁸ Grant, M. *The Roman emperors: a biographical guide to the rulers of imperial Rome, 31 BC-AD 476.*, str. 170.

⁹ Brauer, G. C. *The age of the soldier emperors : Imperial Rome, A.D. 244-284,* 129.

¹⁰ Isto, 127.

¹¹ Wasson, D. L. „Postumus“.

Valerijanov poraz ostavlja čitav istok neobranjen od perzijske invazije. Antiohija, Tarsus, Cezareja u Kapadokiji padaju pod perzijsku kontrolu. Makrijan, glavni intendant za istok uz pomoć Valerijanovog zapovjednika Kaliste uspijeva okupiti ostatke rimske vojske i poraziti Perzijance na Cilicijskoj obali kod Corycusa. Nakon ovog uspjeha Makrijan proglašava svoja dva sina Makrijana Mlađeg i Kvijeta carevima. U pohodu na zapada oba Makrijana pogibaju u borbi protiv Galijenovog zapovjenika Aureola. Galijen uspijeva pridobiti pomoć Odenata, moćnog nasljednog vladara grada Palmire koji u razdoblju od 262-267. godine uspijeva izgurati Perzijance i ponovno osvojiti veliki dio Mezopotamije. Galijen ga nagrađuje titulom Imperator zbog očuvanja rimskog istoka. Iako je ostao vjeran Rimu Odenat je bio funkcionalno vladar rimskog istoka. Za to vrijeme Galijen odgovara na ogromnu prijetnju invazije Gota koji pljačkaju Grčku i Malu Aziju. Galijen uspijeva ostvariti veliku pobjedu kod Najsa (današnjeg Niša) 268. godine i nanosi Gotima ogromne gubitke. Galijen neće moći nastaviti svoj pritisak na Gote jer mora odgovoriti na pobunu u Italiji od svog generala Aureola koji zauzima Mediolan. Tijekom te kampanje stradava u atentatu. Vjeruje se da su dio ove urote činili budući carevi Klaudije i Aurelijan.¹²

Slika 5. Car Galijen

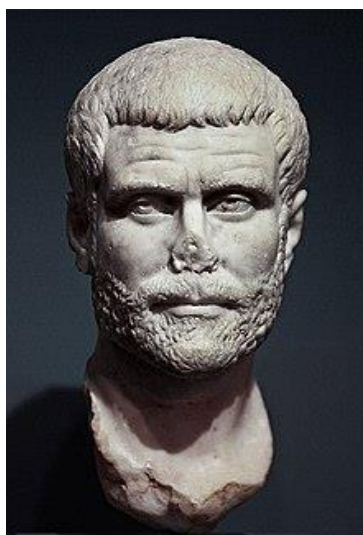
¹² Grant, M. *The Roman emperors: a biographical guide to the rulers of imperial Rome, 31 BC-AD 476.*, str. 169-172.

Slika 6. Galsko carstvo 260. godine

2.5 Klaudije Gotički

Novoizabrani car Klaudije djeluje brzo i odlučno. Opsjeda i ponovno zauzima Mediolan kojeg su zauzeli pobunjenici generala Aureola. Nakon te pobjede Aureol i njegovi pobunjenici su smaknuti. Obrana granica je postala konstantna briga i zadatak novog cara. Uspješno ratuje protiv Alemana i nanosi velike poraze Gotima zbog čega i nosi počasni naslov Gotski (Gothicus). Imao je i sreću što je sa ubojstvom Postuma u Galskom carstvu zavladao kaos te se nije morao fokusirati na obranu od napada iz tog smjera. Unatoč teškim porazima Goti ne odustaju od svojih osvajačkih ambicija i ponovno napadaju rimski teritorij. Tijekom priprema za pohod protiv Gota Klaudije umire u Sirmiju 270. godine od posljedica bolesti, vjerojatno kuge. Klaudije je u svojoj kratkoj vladavini pridobio naklonosti vojske, puka i Senata.¹³

Slika 7. Car Klaudije Gotički

¹³ Meijer, Fik. *Carevi ne umiru u postelji: Od Cezara do Romula Augustula 44.g.pr.Kr.-476.g.posl.Kr.*, str. 119-120.

2.7 Palmirsko Carstvo i Zenobia

Palmira je bila prvenstveno trgovački grad te je od te trgovine ovisila. Palmira Zenobijinog vremena je bila grad na vrhuncu svog četiristo godina dugog procesa razvoja. Status Palmire oblikovao je njen odnos s Rimom od 1. stoljeća prije Krista te sa često neprijateljskim odnosima Rima i Perzije. Palmira je bio grad na granici između Rima i Perzije te kao takva se pridržavala rimske politike naspram Perzije. Zenobia je došla na vlast u drugoj polovici 3. stoljeća, kada je njen muž, gospodar Palmire, Odenat, spasio rimski istok od kolapsa pred perzijskom invazijom. Zenobia preuzima glavnu ulogu nakon ubojstva njenog muža, nakon čega ona nastoji povratiti stabilnost i prosperitet svojim zemljama.¹⁴ Zenobia preuzima ulogu regenta za svog maloljetnog sina Vabalata. U početku kraljica i dalje zastupa politiku prema Rimu koju je provodio njen pokojni muž, ali s vremenom sve više djeluje prema uspostavljanju svog autoriteta na istoku. Zenobia koristi kaos borbe za vlast u Rimu te šalje svoju vojsku u Egipat pod krinkom gušenja pobune koju je vjerojatno sama orkestrirala. Zauzimanje Egipta je omogućilo palmirskoj kraljici da kroz pregovore pridobije zemlje Levanta i Male Azije svom rastućem carstvu, jer dok se Rim gušio u krizi Palmira je djelovala kao centar stabilnosti i bogatstva što je lokalnim vladarima rimskog istoka bila atraktivna alternativa. Zenobia je sebi i svom sinu dodjelila titule Augusta i August te je vladala teritorijem koji se protezao od Iraka, preko Male Azije i Sirije sve do i uključujući Egipat.¹⁵

¹⁴ Southern, Pat. *Empress Zenobia: Palmyra rebel queen*. London ; New York : Hambledon Continuum, 2008., 17.

¹⁵ Mark, Joshua J. „Zenobia“. *World History Encyclopedia*, 14. rujna 2014. <https://www.worldhistory.org/zenobia/> (Pristupljeno 13. kolovoza 2023.)

Slika 8. Palmirsko carstvo 271. godine

Slika 9. Zenobia na tetradrahmi, 271-272. godina

3. Aurelijan

Slika 10. Car Aurelijana, 268-269. godina

3.1 Mladost i početak vojne službe

Lucije Dominije Aurelijan (Lucius Domitius Aurelianus) rođen je 9. rujna 214. godine u Panoniji u skromnoj seljačkoj obitelji. Za njegovu majku se pričalo da je bila svećenica sunčanog božanstva, što je vjerojatno kasnije raširena priča zbog religijskog značaja Sunca u njegovoj vladavini.¹⁶ Aurelijan pristupa rimskoj vojsci 235. godine kao pješak. U to vrijeme je opisivao kao ideal mladog vojnika, fizički moćan, visok i muževan. Mladi vojnik se vrlo brzo istaknuo u svojoj vještini i sukladno tome je napredovao. Sudjelovao je u obrani od Sarmatskih upada u Iliriku gdje iskazuje svoje borbene sposobnosti. Slijede promaknuća u centuriona i zamjenika legijskog tribuna Šeste Legije Gallic u Moguntijaku (današnji Mainz) gdje sudjeluje u pobjedi nad Francima. Obnašajući funkciju tribuna Aurelijan je stekao reputaciju nemilosrdnog i strogog zapovjednika koji zahtjeva totalnu disciplinu. Stare barijere napretku običnog vojnika poput njegovog društvenog statusa u rimskoj vojsci 3. stoljeća više ne postoje te tim putem Aurelijan napreduje do pozicije zapovjednika konjice oko 260. godine kada ima četrdeset pet godina.¹⁷

¹⁶ Meijer, Fik. *Carevi ne umiru u postelji: Od Cezara do Romula Augustula 44.g.pr.Kr.-476.g.posl.Kr.*, str. 121

¹⁷ White, John F. *The Roman Emperor Aurelian: Restorer of the World*. South Yorkshire: Pen & Sword Military, 2015., str. 48-49.

3.2 Generalska služba

Nepoznato je točno kako je Aurelijan došao do pozicije zapovjednika i pod kojim carem. Pretpostavlja se da nije bio u dobrim odnosima sa carem Galijenom čemu svjedoči malen broj zapisa njegovih djela te se može isto pretpostaviti da je Aurelijan ili znao ili sudjelovao u pobuni i ubojstvu Galijena. Novi car Klaudije je uživao Aurelijanovu potporu i odanost te mu je car povjerio zapovjedništvo nad svim snagama za obranu protiv upada Gota i Herula preko Azovsko mora. Nakon što pobjeđuje Gote u Trakiji Klaudije umire 270. godine te se vjeruje da imenuje Aurelijana svojim nasljednikom. Brat preminulog cara Kvintil (Marcus Aurelius Claudius Quintillus) proglašava sebe carem u Akvileji uz odobrenje Senata. Prije nego se mogao sukobiti sa Kvintilom, Aurelijan je morao finalizirati kampanju protiv barbarskih plemena koji su pustošili granice carstva. Pod Aurelijanovim zapovjedništvom Goti su uništeni te je uklonjena opasnost po gradove Trakije. Aurelijan povlači svoje snage u Sirmij nakon uspješne kampanje protiv barbara te se nalazi s ostalim visokim zapovjednicima odanima preminulom caru Klaudiju kako bi potvrdio njihovu podršku za stupanje na carsko prijestolje. Vojska je proglasila Aurelijana carem u rujnu 270. godine, a Kvintilove legije su mu otkazale poslušnost te se priklonile Aurelijanu kojeg su smatrali dostojnijim za cara. Kvintil, ne vidjevši ikakvu mogućnost da preokrene svoju situaciju počinja samoubojstvo da očuva svoju čast. Vladao je samo tri mjeseca.¹⁸

¹⁸ *Isto*, str. 52-53

3.3 Početak i konsolidacija vlasti

Odmah na početku pozicija novog cara je bila daleko od stabilne. Zapadne provincije su i dalje pod kontrolom Galskog carstva, dok na istoku jača moć Palmire koja ugrožava interese Rima. U isto vrijeme napadi germanskih plemena su konstanta uz duž granice na Dunavu. Aurelijan ulazi u Akvileju početkom studenog te preuzima kontrolu nad talijanskim kovnicama novca u Rimu i Milanu koje počinju kovati novac s likom novog cara te preminulog deificiranog cara Klaudija. Ovaj potez je donesen s ciljem dodatne legitimizacije Aurelijana kao nasljednika popularnog Klaudija te zblizavanju sa Senatom kojeg je Klaudije dobro tretirao. Aurelijanov boravak u Italiji je ostavio Panoniju ranjivom što koriste Vandali te okupljaju vojsku za invaziju. Car žurno organizira svoje snage i vraća se u Panoniju te uspostavlja svoju bazu kod Siscije (današnjeg Siska). U skladu s tradicijom novi car preuzima svoj konzulat na prvi dan nove godine 271. iako po običaju car preuzima funkciju prvog konzula ulaskom u Rim. Ovo odstupanje od tradicije označava daljnje slabljenje važnosti samog grada Rima u kontekstu opadajuće moći države. Vandali uspijevaju probiti limes i pljačkaju nezaštićene rimske zemlje ali ubrzo gube svoj prvotni nalet te su poraženi od strane Aurelijana. Prisiljeni su na primirje s Rimom te uz to dužni predati taoce i ustupiti 2.000 konjanika u službu carske vojske.¹⁹ Od njih je 500 otkazalo poslušnost te su smaknuti.²⁰

Slika 11. Novac s likom cara Aurelijana

¹⁹ Watson, Alaric. *Aurelian and the third century*: London: New York: Routledge, 1999. str. 48-50

²⁰ Grant, Michael. *The Roman emperors : a biographical guide to the rulers of imperial Rome, 31 BC-AD 476*, str. 184.

3.4 Ratovi s Germanima

Vandali se još nisu povukli u potpunosti preko Dunava, a nova i još veća prijetnja u obliku germanskog plemena Juthungi je probila rimsku granicu.²¹ Juthungi su opustošili Reciju te se spustili preko Alpa u područja oko Milana. Samo srce Carstva je ugroženo po treći put u jedanaest godina. Aurelijan okuplja svoju vojsku i u seriji dugačkih i iscrpnih marševa nastoji što brže se vratiti u Italiju. Za to vrijeme Juthungi pljačkaju grad Placentiu (danas Piacenza) i kreću prema jugo-istoku, pritom odbijajući bilo kakve pregovore s Rimljanima. Carska vojska nije imala vremena za odmor i bila je primorana ići u potjeru za Germanima. Iscrpljena rimska vojska je upala u zasjedu nedaleko Placentija i trpi teške gubitke. Ovom pobjedom Juthungima je put prema Rimu bio otvoren, a u gradu je zavladao opća panika. Aurelijan uspijeva regrupirati svoje trupe i ponovno kreće u potjeru za Juthungima koji su usporeni svojim pljačkanjem. Rimljani su ih sustigli kod rijeke Metaurus gdje su se mogli boriti na otvorenom terenu na kojem je rimska vojska nadmoćna. Dio germanske vojske je bio zarobljen između Rimljana i same rijeke te u paničnom bijegu mnogi gube život utapanjem u rijeci. Unatoč uvjerljivog rimskoj pobjedi Juthungi i dalje smatraju da mogu pregovarati iz pozicije moći i odbijaju ustupke i povratak opljačkanih dobara. Aurelijan im stoga odbija dati slobodan prolaz iz rimskog teritorija te ih progoni do idealnog trenutka za odlučujuću bitku. Kod Ticinuma (današnje Pavia) nanosi Jutungima totalni i odlučujući poraz. Zbog ove pobjede dobiva naziv „Germanicus Maximus“.²²

²¹ *Isto*, str. 184.

²² Watson, A. *Aurelian and the third century*, str. 50-52.

3.5 Aurelijan u Rimu

Pri povratku u Rim Aurelijana je dočekala pobuna radnika u kovnici novca. Njihov upravitelj Felicim podiže ustanak zbog otpuštanja korumpiranih radnika kovnice.²³ Navodno je život izgubilo preko 7000 pobunjenika, a potraga je odmah krenula za prave organizatore ustanka. Nekolicina senatora je pogubljena dok su drugi bili primorani predati svoju imovinu. Aurelijan je bio nemilosrdan u obračunu s izdajnicima, ali kao konzervativan čovjek duboko je poštovao rimsku tradiciju i s tim instituciju Senata. Oni koju su mu bili odani su bili nagrađivani i odavao je poštovanje koje je vrlo često bili uskraćeno Senatu tako pridobivši ovu moćnu instituciju na svoju stranu.²⁴ Bilo je nužno poduzeti hitne mjere kako bi se izbjegli budući nemiri uslijed barbarskih prodiranja u Italiju. Grad Rim je odavno prerastao granice svojih starih zidina i glavnom gradu carstva je bila nužna nova zaštita. Aurelijan naređuje izgradnju novih velebnih zidina oko grada koje i dan danas nose njegovo ime. Car se isto tako uhvatio u koštac s monetarnom krizom i preraspodjelom hrane u gradu. Dokle god je moć Palmire postojana na istoku opskrba žitom iz Egipta je pod prijetnjom. Prije nego što se mogao fokusirati na ponovno osvajanje istoka bilo je potrebno stabilizirati situaciju sa gotskima napadima. Sa uspostavom reda u Rimu i početkom izgradnje novih zidova car je ponovno krenuo prema Trakiji.²⁵

Slika 12. Aurelijanske zidine

²³ Grant, Michael. *The Roman emperors : a biographical guide to the rulers of imperial Rome, 31 BC-AD 476.*, str. 184.

²⁴ White, John F. *The Roman Emperor Aurelian: Restorer of the World*, str. 72-74.

²⁵ Watson, A. *Aurelian and the third century*, str. 54.

3.6 Zaključak ratova s Gotima i napuštanje Dacije

Aurelijan kreće u novi pohod sa velikom vojskom u jesen 271. prema Maloj Aziji i Trakiji. U seriji pobjeda Goti su potisnuti preko Dunava u svoje zemlje gdje ih prati carska vojska. U borbama pogiba gotski vođa Kanabaud. Aurelijan nije htio dozvoliti Gotima da ponovno u miru reorganiziraju svoje snage i napadaju granice carstva. Aurelijan će svoj uspjeh u borbama protiv Gota okruniti dugotrajnim mirom i prestankom konstantnih invazija. Za ovu pobjedu Senat mu dodjeljuje naslov „Gothicus Maximus“. Nakon pobjede nad Gotima otvorili se pitanje važnosti Dacije. Velike količine sredstava i ljudstva je žrtvovano za održavanje provincija preko Dunava, ali ta područja su konstanto bila na udaru barbarskih napada i pustošenja. Aurelijan donosi konačnu odluku o napuštanju Dacije i premještanju rimskog stanovništva i vojske preko Dunava gdje je bilo lakše braniti granicu. Ovo je bila teška odluka za Aurelijana jer je značila priznanje da Rim ne može braniti sve svoje granice. Novo sjedište Dacije s rimske strane Dunava je bio grad Serdica (današnja Sofija) i tamo je otvorena nova kovnica novca.²⁶

Slika 13. Rimska provincija Dacija

²⁶ White, John F. *The Roman Emperor Aurelian: Restorer of the World*, str. 86.-88.

3.7 Pohod na istok i rat s Palmirom

Rat protiv Zenobije je bio ključan za Aurelijana. Povratkom bogatih istočnih provincija bi značajno povećao porezne prihode carstva, a kontrola nad Egiptom je bila ključna za prehranjivanje stanovništva te grada Rima. Kompleksnost i važnost ovog pohoda zahtjeva napad s dva fronta, stoga Aurelijan šalje svoju flotu sa zadatkom da oslobodi i osigura Egipat dok on sa svojom vojskom krene preko Male Azije do Sirije. Detalji ponovnog osvajanja Egipta su nejasni, ali sa sigurnošću možemo reći da je u razmaku od svibnja do kraja lipnja 272. godine čitav Egipat ponovno bio u rimskim rukama.²⁷ Aurelijanov marš preko Male Azije je prolazio bez ikakve intervencije palmirskih snaga. Manji zastoj je nastao kod grada Tijane koji je odbijao otvoriti vrata caru. Ovaj otvoreni prkos je razbjesnio Aurelijana koji se zakleo da neće niti psa ostaviti živog kad zauzmu grad. Nakon vrlo kratke opsade grad se predaje, međutim Aurelijan odlučuje postupiti razumnije usprkos svojoj prijetnji i pošteđuje grad. Njegovi vojnici nezadovoljni da im je uskraćena pljačka osvojenog grada bijesni dolaze pred cara. Aurelijan im pak kaže da pobiju sve pse u gradu kao što je prethodno zaprijetio, a vojnicima se očito ova vojnička šala dovoljno dopala da ipak oprostite svome caru uskraćenu pljačku. Aurelijanovo iskazivanje milosti Tijani je imalo željeni učinak, pa su tako svi gradovi u regiji rado otvorili svoja vrata caru. Zenobija je izgubila sve svoje zapadne posjede bez borbe i očuvanje Sirije i grada Antiohije je sada predstavljalo ključ opstanka njene države.²⁸

²⁷ Watson, A. *Aurelian and the third century*, str. 70-71.

²⁸ White, John F. *The Roman Emperor Aurelian: Restorer of the World*, str. 90-93.

3.8 Bitka kod Immae

Sukobljene strane su se našle kod Antiohije. Zenobija i zapovjednik palmirske vojske Zabdas su se nadali iskoristi svoje najjače oružje u obliku proslavljene palmirske teške konjice kako bi razbili Aurelijanovu vojsku. Znajući da njegova laka konjica se ne može nositi sa palmirskom teškom konjicom u direktnoj borbi te da njegova pješadija neće izdržati frontalni juriš Aurelijan radi briljantan potez. Povlači pješake i šalje svoju laku konjicu naprijed sa naredbama da ne ulaze u borbu sa palmiranima nego da se povlače nazad.²⁹Rimska konjica je odvušla palmirane sve do gradića Ime. Palmirska konjica je bila iscrpljena pod težinom svog oklopa i velikom vrućinom sirijskog podneblja i jedva je imala snage pratiti galop rimske konjice. Vidjevši da je neprijatelj iscrpljen rimska konjica se okreće i vrši ubojit kontrajuriš. Ponos palmirske vojske je masakriran i uništen gotovo u cijelosti. Pobjeda kod Immae će se pokazati ključnim događajem u Aurelijanovom pohodu na istok.³⁰

²⁹ Vaughan, Agnes Carr. *Zenobia, Queen of Palmyra*. Garden City: Doubleday, 1967., str. 144-145.

³⁰ Downey, G. "Aurelian's Victory over Zenobia at Immae, A.D. 272." *Transactions and Proceedings of the American Philological Association* 81 (1950): 57 <https://doi.org/10.2307/283569>. (Pristupljeno 5. rujna 2023.)

3.9 Nastavak rata i kraj Palmirskog carstva

Zenobija i Zabdas su natjerani da napuste Antiohiju koja se okrenula protiv njih. Aurelijan je dočekan kao osloboditelj grada te je proglasio opći oprost za stanovnike grada i zapovjedio svojim vojnicima da poštede grad ikakve pljačke. Zenobija i Zabdas su se povukli do Emese i poslali zahtjev za pomoć Perzije.³¹ Administrativne dužnosti su zadržale Aurelijana u Antiohiji neko vrijeme kao i regrupacija vojske za nastavak kampanje. Sa zauzimanjem brda Dafne sve je bilo spremno za ponovni okršaj sa Zenobijom. U novi pohod carevoj vojsci su se pridružila pojačanja iz Tijane, legionari pozicionirani na Eufratu te novo regrutirane pomoćne trupe iz Sirije. Dvije vojske su se sukobile kod Emese gdje Aurelijan pokušaje istu taktiku koja mu je donijela pobjedu kod Immae. Međutim ovoga puta plan se izjalovio i rimska konjica je pretrpjela teške gubitke. Rimske linije su popuštale, ali u pobjedničkom naletu palmirske trupe su izgubile svoju taktičku kohezivnost što je omogućilo Rimljanima da okruže i razbiju bok palmirske vojske. Linije su popucale i palmirska vojska je potučena uz ogromne gubitke. Zabdas i malobrojni ostatci vojske su se uspjeli vratiti u Emesu. Vremena je ponestajalo za Zenobiju koja napušta Emesu. Da izbjegnu opsadu i odmazdu stanovnici Emese dočekuju Aurelijana otvorenih vrata.³² Put je bio otvoren prema Palmiri ali put do grada je vodio preko pustinje što je predstavljalo veliki logistički izazov iako udaljenost Emese od Palmire nije bila velika. Palmirani su zatrovali sve izvore vode do svoga grada i sasjekli sva stabala jestivih plodova koja su mogli olakšati Rimljanima. Rimska vojska je po pustinjskoj vrućini morala prijeći put do Palmire uz potporu prijateljskih beduinskih plemena. Grad je okružen i stavljen pod opsadu. Iako je Palmira bila opskrbljena za izdržati opsadu situacija unutar grada je postajala napeta. Pomoć od Perzije neće doći zbog smrti kralja Shapura što je dovelo do sukoba oko nasljedstva unutar Sasanidske Perzije. Drugi unutar grada su se uzdali u Aurelijanovu novostečenu reputaciju kao milosrdnog osvajača koji oprašta onima koji se predaju bez borbe. Naposljetku Zenobija je nastojala pobjeći iz Palmire kad su zalihe hrane i vode počeli kopniti. U pokušaju noćnog bijega brodom niz Eufrat ju je zaustavila rimska patrolna konjica te dovela pred Aurelijana. Za zarobljavanjem njihove kraljice Palmira se predaje. Grad je pošteđen te je u njemu postavljena nova rimska vlast i garizon rimskih vojnika, a savjetnici i ključni ljudi

³¹ Brauer, George C. *The age of the soldier emperors: Imperial Rome, A.D. 244-284*, str. 205.

³² Watson, A. *Aurelian and the third century*, str. 74-76.

Zenobijine vlasti poput Zabdasa i Loginija su pogubljeni. Zbog povratka istoka pod rimsku vlast Aurelijan si dodjeljuje titule „Parthicus Maximus“ i „Palmyrenicus Maximus“.³³

Slika 15. Teatar grada Palmire

³³ White, John F. *The Roman Emperor Aurelian: Restorer of the World*, str. 98-102.

3.10 Rat s Kaprima i pobuna Palmire

Aurelijan se uputio nazad sa svoje istočne kampanje kroz oslobođena područja. Zenobija je paradržana u gradovima kojima je donedavno vladala. Ova parada sramoćenja palmirske kraljice je prvenstveno služila za razbijanje bilo kakvih simpatija prema poraženoj strani. Car se uputio nazad u Rim preko Male Azije sa zarobljenicima i blagom uzetim iz riznica Palmire. Po dolasku u Bizantij Aurelijana je dočekala vijest o upadima barbarskog plemena Karpa u područja Moezije i Trakije. Aurelijan je brzo pobijedio ovu novu prijetnju te radi potez do tada bez presedana naseljavajući skupinu ovih barbara na granicu carstva. Nezadovoljstvo unutar Palmire je eskaliralo u pobunu protiv nedavno uspostavljene rimske vlasti. Nezadovoljno plemstvo na čelu sa Apsaeusom se nije moglo pomiriti sa naglom promjenom u ravnoteži moći na istoku i sa cijenom poraza protiv Aurelijana. Nezadovoljna frakcija nije uspjela uvjeriti rimskog namjesnika da se pridruži u pobuni što je omogućilo vremena da vijesti o ovoj pobuni dođu do cara. Aurelijan je krenuo nazad put Palmire u seriji dugih i iscrpnih marševa. Za to vrijeme pobunjenici su uspjeli uništiti rimski garnizon unutar Palmire i proglašavaju Septimija Antiohaja za svojeg kralja. Za njega se spekuliralo da ima rodbinske veze sa Zenobijom te čak da je bio njen sin iz nekog prethodnog braka što bi ga činilo tek malim dječakom za vrijeme ove pobune. Pobunjenici nisu bili spremni za brzinu kojom je car došao sa svojom vojskom do grada te njihov otpor nije dugo trajao. Aurelijan je ovoga puta dopustio svojoj vojsci da opljačkaju grad. Mnogobrojni spomenici i ukrašeni reljefi su ili uništeni ili pokradeni. Mnogobrojne zgrade su oštećene, a gradski bedemi su srušeni kako Palmira ne bi bila u stanju izazvati moć Rima. Palmira se nikada neće oporaviti od ovih događaja te će s vremenom propasti do razine običnog provincijskog gradića na granici carstva, dok slava i bogatstvo grada za vrijeme Zenobije postaje tek udaljeno sjećanje.³⁴

³⁴ Watson, A. *Aurelian and the third century*, str. 80-82.

3.11 Rat na zapadu i pad Galskog carstva

Dolaskom Tetrika na vlast u Galskom carstvu 271. godine nije promijenilo situaciju za Rim. Aurelijan je do tada već učvrstio svoju vlast i nije se zamario sa događanjima u Galiji. Činjenica da je car mogao pokrenuti dug i riskantan pohod protiv Palmire dovoljno govori o tome koliko je bio uvjeren u nemogućnost Galskog carstva da povuče bilo kakve značajnije poteze protiv njega. Po povratku Aurelijana u Rim 273. godine nakon uspješnog vraćanja istoka carstva pod njegovu vlast odmah su krenule pripreme za novi pohod prema zapadu.³⁵ Stanje u Galskom carstvu se pogoršavalo već duže vrijeme. Hispanija se svojevoljno vratila pod krilo rimske vlast još u vrijeme cara Klaudija Gotičkog te sa sobom povela svoje izuzetno dragocjene rudnike srebra. Gospodarska kriza je divljala u tolikoj mjeri da novci kovani unutar Galije su bili toliko loše kvalitete da ih se nije moglo raspoznati od lažnih replika. Istovremeno centralni Rim je dobio predah od gospodarske krize sa priljevom novca i blaga s istoka. Unutar Galskog carstva je raslo nezadovoljstvo vojske, a sam car Tetrik od početka nije bio zadovoljan sa svojom pozicijom i opasnošću kojoj je konstantno izložen. Pobuna guvernera Faustinja je još više doprinjela raspadanju Galskog carstva. Aurelijan je krenio u pohod na Galiju rano u 274. godini. Tetrik je poveo svoje rajnske legije i dočekaio Aurelijana kod mjesta Catalaunum kod rijeke Marne. Tetrik i njegovi bliski stožer ostavljaju svoju vojsku i prelaze na Aurelijanovu stranu. Ovaj prebjeg je bio planiran s ciljem da rajnske legije dočekaju carsku vojsku u kaosu bez vodstva. Rajnske legije su brzo poražene uz teške gubitke što označava konačan kraj Galskog carstva i ponovno ujedinjenje čitavog Rimskog carstva. Tetrik je za svoju defekciju nagrađen povratkom senatorskog statusa i guvernerskom pozicijom.³⁶

Slika 16. Novac s likom galskog cara Tetrika

³⁵ Isto, str. 90-91.

³⁶ White, John F. *The Roman Emperor Aurelian: Restorer of the World*, str. 110-112.

3.12 Trijumf u Rimu

Aurelijan je dobio herojski doček u Rimu. Senat ga je prozvao „Obnoviteljem Svijeta“ („Restitutor Orbis“) kao čovjeka koji je izbavio Carstvo od teritorijalnog raspada. Trijumf koji je organiziran u njegovu čast je bio spektakl kakav grad nije vidio mnogo godina te je trajao danima. Organizirane su utrke kočija u Circusu Maximusu, teatarske izvedbe, gladijatorske borbe, lov na divlje životinje u areni i velika rekreacija pomorske bitke u Koloseumu. Vrhunac događaja je bio trijumfalna procesija. Bogato ukrašene kočije predvodile su kolonu od kojih su neke pripadale Zenobiji, a jedna je bila dar od perzijskog kralja. Aurelijan je jahao u kočiji gotičkog kralja uzetog u borbi do hrama Jupitera Maximusa na Kapitolijском brdu. Njega su pratile egzotične životinje iz svakog kuta carstva uz predstavnike raznih naroda van granica carstva poput Aksumita, Perzijanaca, Indijaca, Baktrijanaca i sličnih egzotičnih naroda. Njih su pratili zarobljenici iz raznih barbarskih naroda koje su rimske vojske porazile, a iza njih su slijedili pobunjenici iz Egipta, zarobljeno plemstvo Palmire, Tetrik sa svojim sinom i na kraju Zenobija u zlatnim lancima i draguljima. Za kraj, Aurelijan je svečano posvetio hram Nepobjedivog Sunca, najveličanstvenije nove građevine od vremena gradnje Karakalnih kupki.³⁷

Slika 17. Trijumf Aurelijana, slika Giambattista Tiepola

³⁷ Brauer, George C. *The age of the soldier emperors: Imperial Rome, A.D. 244-284*, str. 227-229.

3.12 Smrt cara Aurelijana

Pred kraj 274. godine Aurelijan je morao obraniti Reciju od novih barbarskih upada i ugušiti manju pobunu u Lungdunumu. Za to vrijeme planirao je novi pohod na istok protiv Sasanidske Perzije, da povрати zemlje Mezopotamije.³⁸ Carska vojska je stala u Trakiji na putu prema istoku kod mjesta Caenofuriuma. Carev tajnik Eros je u međuvremenu uhvaćen u krivotvorenju dokumenata u svrhu vlastitog bogaćenja. U strahu od kazne koju mu neoprostivo strogi Aurelijan priprema, Eros je prišao drugim zapovjednicima unutar vojske, koji su bili pod sumnjom korupcije, s lažnom informacijom da ih Aurelijan namjerava pogubiti zbog tih optužbi. U panici za vlastiti život zapovjednici na prepad ubijaju cara. Smrtonosni udarac mu zadaje general Mukapor. Ubojice su gotovo odmah uhićeni i pogubljeni od strane šokirane vojske. Tako na jedan sasvim bizaran način 25. rujna 275. godine završava život „Obnovitelja svijeta“.³⁹

³⁸Grant, Michael. *The Roman emperors : a biographical guide to the rulers of imperial Rome, 31 BC-AD 476*, str. 187.

³⁹White, John F. *The Roman Emperor Aurelian: Restorer of the World*, str. 145-146.

4. Monetarne reforme Aurelijana

Aurelijan je pokrenuo veliku reformu carskog novca u proljeće 274. godine. Po smanjenoj težini i čistoći kovanica uvedeni su denariji, dupli sestercij i sestercij. Najveći doprinos je uvođenje dvostrukog denarija, veće kovanice sa višim udjelom srebra. Novčana sredstva stečena pohodom na istok su uvelike olakšali u izdavanju novih kovanica bolje kvalitete i s većim udjelima plemenitih metala.⁴⁰ Sustav kovnica novca je isto tako reorganiziran. Kovnica u Rimu je zatvorena, dok je ona u Milanu proširena. Nove kovnice su uspostavljene u Serdici i Lugdunu. Aurelijan je nastavio praksu prošlih careva u približavanju kovnica novca granici u svrhu bržeg i lakšeg plaćanja vojske. Pred kraj njegove vladavine osam velikih kovnica je bilo u uporabi unutar carstva a proizvodnja je narasla za šezdeset posto.⁴¹

Slika 18. Avers i reverse kovanice s likom cara Aurelijana

⁴⁰ Vagi, David L. *Coinage and history of the Roman Empire, c. 82 B.C. – A.D. 480*, str. 367.

⁴¹ Watson, A. *Aurelian and the third century*, str. 130-134.

5. Kult Nepobjedivog Sunca (Sol Invictus)

Kult Sol Invictus postao je značajnim kultom tokom kasnije faze Rimskog Carstva, a uveo ga je car Aurelijan. Ovaj kult bio je usmjeren prema obnovi i ojačavanju božanske moći, koja bi podržavala i uzemljila carstvo u turbulentnom razdoblju kasnog principata, posebice u 3. stoljeću, tijekom kriznih vremena. Prve početke Sol Invictusa možemo primijetiti tijekom vladavine cara Galijena, koji je dao izgraditi veliku statuu Sola na brdu Esquilino, no Aurelijan je bio onaj koji je dao kultu Sol Invictus status najvažnijeg božanstva Rima. Ovaj novi bog nije samo vladao ljudskim svijetom, već je vladao i panteonom drugih bogova. Aurelijan je čak dao kovati novčiće s likom Sola na reversu, a sebe je titulirao kao „bog i gospodar rođenja“ (deus et dominus natus). Aurelijan je tako uz to što je bio vladar Rimskog Carstva, postao i glasnik i predstavnik „Nepobjedivog Sunca“. Svaki pokušaj pobune protiv vlasti ili napad na cara, postao svetogrđem, jer je car postao nositeljem božanske moći te autoriteta.⁴² Aurelijan je također dao izgraditi Hram Nepobjedivog Sunca u Campus Agrippae, u centru Rima, koji je posvećen njegovoj pobjedi nad Palmirom 274. godine. Ovaj hram je bio najveličanstvenija građevina izgrađena u Rimu od Karakalinih kupki.⁴³ Aurelijan je slične vrste štovanja sunčanih bogova tijekom njegovog pohoda na istok te je vjerojatno i sam bio uvjeren da je štovanje sunca jedina istinska religija.⁴⁴ Aurelijan je preuzeo mnoge elemente unutar svoga kulta Sol Invictus, koji je poprimao oblik prave religije. Prvenstveno, svećenici kulta nisu smjeli biti dio ni jednog drugog svećeničkog kruga. Aurelijan je uspostavio novi red visokih svećenika zvanih Pontifices Dei Solis. Ova visoka pozicija je najčešće bila birana među senatorima kao znak visokog prestiža.⁴⁵

⁴² „Sol Invictus“. *Imperium Romanum*, 6. travnja 2023. <https://imperiumromanum.pl/en/roman-religion/gods-of-ancient-rome/list-of-roman-gods/sol-invictus/> (Pristupljeno 5. rujna 2023.)

⁴³ White, J. F. *The Roman Emperor Aurelian: Restorer of the world*, str. 136-137.

⁴⁴ *Isto*, 136.

⁴⁵ Halsberghe, Gaston H. *The Cult of Sol Invictus*. Leiden, UK: Brill, 1972., 145.

6. Rimska vojska trećeg stoljeća

Reforme Septimija Severa su bitno utjecale na stanje rimske vojske u trećem stoljeću. Broj aktivnih vojnika je povećan te su proširene urbane kohorte i Pretorijanska straža. Brojne prijetnje rimskoj granici na raznim područjima su učinili neophodnim konstantu mobilnost rimskih vojnih jedinica. Rimske vojske su bile sastavljene od veksilacija različitih legija, kohorti i ala. Izbor mogućih jedinica je bio uvjetovan mjestom ratovanja i dostupnim ljudstvom. Porasla je važnost konjice zbog njezine pokretljivosti i mogućnosti brzog odgovora na unutarnje i vanjske prijetnje. Rimska vojska više nije mogla birati mjesto i vrijeme gdje će krenuti na dugu vojnu kampanju kao u prijašnja vremena teritorijalne ekspanzije. Sada je bila primorana odgovarati na prijetnje koje su dolazile preko granice i unutarnje od ambicija pretendena na carsko prijestolje.⁴⁶ Još za vrijeme Septimija Severa Rim je uspostavio jezgru teške konjice. Ove elitne konjaničke jedinice su bile opremljene po uzoru na proslavljenu katafrakt konjicu Partije i kasnije Sasanidske Perzije. Sa vremenom teške konjaničke jedinice su tvorile jezgru carske pratnje i služili kao njegovi tjelohranitelji u borbi. Pod Galijenom uloga rimske konjice je još više dobila na važnosti. Konjaničke jedinice su odvojene od legija i provincijskih vojski kako bi djelovali brže i efikasnije odgovarali na prijetnje. Elitne konjaničke jedinice su tvorile jezgru Galijenove vojske i funkcija zapovjednika konjice je bila jedna od najvažnijih u čitavoj vojsci. Među zapovjednicima konjice nalazimo buduće careve Klaudija Gotičkog i Aurelijana. Aurelijan je poslije oduzeo ukinuo ovu funkciju zbog prijetnje koju je predstavljala osobi cara.⁴⁷

⁴⁶ Southern, Pat, *The late Roman army*, New Haven, Yale University Press, 1996. str. 8-11.

⁴⁷ Erdkamp, Paul, *A Companion to the Roman army*. Malden, Blackwell Publishing, LTD, 2007, str. 274-277.

Slika 19. Rimski konjica trećeg stoljeća

7. Zaključak

Rimsko Carstvo je kroz treće stoljeće proživjelo najgori period svoje povijesti do tog trenutka. Kriza trećeg stoljeća je pogodila svaki dio rimske države i društva. Granice su pod konstantnim pritiskom invazija vanjskih neprijatelja dok neprestana previranja i borbe za carsko prijestolje urušavaju stabilnost nužnu za efikasnu obranu. Inflacija i devaluacija rimskog novca uništavaju ekonomiju i osiromašuju rimsko stanovništvo. Carevi su uzdizani od strane svojih vojnika jer nije uspostavljen pravi sustav nasljeđivanja Carstva. Zarobljavanje cara Valerijana od strane Perzije i secesije Galskog i Palmirskog Carstva predstavljaju vrhunac krize gdje Rimsko Carstvo dolazi do ruba propasti. Galijen i Klaudije Gotički uz velike napore nastoje povratiti stabilnost koja je bila prijeko potrebna Rimu. Pod ovakvim izuzetno teškim okolnostima Aurelijan uspijeva ono što carevi prije njega nisu bili u stanju postići. Njegov uspon do pozicije cara je bio tipičan za ovo razdoblje i ni po čemu se nije moglo naslutiti da će njegova vladavina biti drugačija ili da će se stanje poboljšati. Aurelijan je bio izuzetan vojskovođa, međutim carevi prije njega su isto bili itekako sposobni zapovjednici te su uspjeli izvojevati velike pobjede kao Galijen kod Najse ili Klaudije protiv Gota. Ono što odvaja i ističe Aurelijana među carevima ovog razdoblja je njegova volja i odlučnost da povрати izgubljenu moć i dignitet Rimskog Carstva. Kroz svoju kratku vladavinu ostvario je impresivna postignuća. Ponovno ujedinjenje Carstva razbijenog na tri djela, odbijanje i djelomično neutralizacija barbarskih plemena iskazuju Aurelijana kao vjerojatno jednog od najsposobnijih vojskovođa u rimskoj povijesti prepunoj izuzetnih zapovjednika i generala. Aurelijan je nastojao reformirati monetarni sustav iako tu nije naišao na dugoročni uspjeh. Kult Nepobjedivog Sunca kojeg je Aurelijan uveo u rimsko bogoštovlje možemo smatrati nesvjesnim uvodom u kasnije prihvaćanje kršćanstva i monoteizma unutar rimskog društva. Vladavina cara Aurelijana predstavlja prekretnicu u povijesti Rimskog Carstva. Njegovi napori u ujedinjenju i stabilizaciji carstva koje je plesalo na rubu propasti će omogućiti nastavak najveće i najutjecajnije antičke civilizacije Europe još gotovo dva stoljeća.

8. Sažetak

Aurelijan je došao na vlast 270. godine nakon smrti Klaudija Gotičkog. U mladosti se isticao svojim vojničkim vještinama te je brzo napredovao u rimskoj vojsci. Istakao se u službi Klaudija Gotičkog te se nametnuo kao logički nasljednik. Njegovu vladavinu je okarakteriziralo konstantno ratovanje u svrhu obrane carstva i povratku rimskih zemalja koje su potpale pod Palmirsko i Galsko carstvo. Aurelijan je uspio obnoviti teritorijalnu cjelovitost carstva te pogiba od ruke vlastitih zapovjednika koji ga ubijaju na temelju lažnih informacija.

9. Summary

Aurelian came to power in the year 270 after the death of Claudius Gothicus. In his youth he stood out due to his military skills and rose rapidly through the ranks of the Roman army. He stood out in the service of Claudius Gothicus and made himself his logical successor. His reign was characterised by constant warfare for the defense of the the empire and the return of Roman lands that fell under the rule of the Palmyrene and Gallic empires. Aurelian succeeded in restoring the territorial whole of the empire but dies at the hands of his own commanders who assassinate him on the basis of false information.

10. Popis literature

1. Brauer, George C. *The age of the soldier emperors: Imperial Rome, A.D. 244-284*. Park Ridge New York: Noyer Press, 1975.
2. Downey, G. "Aurelian's Victory over Zenobia at Immae, A.D. 272." *Transactions and Proceedings of the American Philological Association* 81 (1950): 57
<https://doi.org/10.2307/283569>
3. Erdkamp, Paul, *A Companion to the Roman army*. Malden: Blackwell Publishing, LTD, 2007.
4. „Gallic Empire“. *Imperium Romanum*, 24. kolovoza 2022.
<https://imperiumromanum.pl/en/roman-constitution/roman-empire/gallic-empire/>
5. „Gallic Empire“. *Livius*, 13. listopada 2020. <https://www.livius.org/articles/concept/gallic-empire/>
6. „Gallienus“. *Imperium Romanum*, 22. siječnja 2023.
<https://imperiumromanum.pl/en/biographies/gallienus/>
7. Grant, Michael. *The Roman emperors : a biographical guide to the rulers of imperial Rome, 31 BC-AD 476*. New York : Charles Scribner's Sons, 1985.
8. Halsberghe, Gaston H. *The Cult of Sol Invictus*. Leiden, UK: Brill, 1972.
9. Le Ray, Marcel, *A history of Rome*. Malden: Blackwell Publishers, 2001.
10. Mark, Joshua J. „Zenobia“. *World History Encyclopedia*, 14. rujna 2014.
<https://www.worldhistory.org/zenobia/>
11. Meijer, Fik. *Carevi ne umiru u postelji: Od Cezara do Romula Augustula 44.g.pr.Kr.-476.g.posl.Kr.* Zagreb: TIM press, 2013.
12. „Sol Invictus“. *Imperium Romanum*, 6. travnja 2023.
<https://imperiumromanum.pl/en/roman-religion/gods-of-ancient-rome/list-of-roman-gods/sol-invictus/>

13. Southern, Pat. *Empress Zenobia: Palmyra rebel queen*. London ; New York : Hambledon Continuum, 2008.
14. Southern, Pat, *The late Roman army*, New Haven, Yale University Press, 1996.
15. Wasson, Donald L. „Postumus“. *World History Encyclopedia*, 24. ožujka 2017.
<https://www.worldhistory.org/Postumus/>
16. Watson, Alaric. *Aurelian and the third century*: London: New York: Routledge, 1999.
17. White, John F. *The Roman Emperor Aurelian: Restorer of the World*. South Yorkshire: Pen & Sword Military, 2015.

11. Popis slikovnih priloga

Slika 1. <https://x-legio.com/en/wiki/3rd-century-crisis>

Slika 2.

[https://en.wikipedia.org/wiki/Severus_Alexander#/media/File:Alexander Severus Musei Capitolini MC471.jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/Severus_Alexander#/media/File:Alexander_Severus_Musei_Capitolini_MC471.jpg)

Slika 3.

[https://en.wikipedia.org/wiki/Valerian_%28emperor%29#/media/File:Valerianus Ny Carlsberg Glyptotek IN3387.jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/Valerian_%28emperor%29#/media/File:Valerianus_Ny_Carlsberg_Glyptotek_IN3387.jpg)

Slika 4. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/81/Naghsh-e_rostam%2C_Ir%C3%A1n%2C_2016-09-24%2C_DD_12.jpg

Slika 5. [https://no.wikipedia.org/wiki/Gallienus#/media/Fil:Gallienus bust.jpg](https://no.wikipedia.org/wiki/Gallienus#/media/Fil:Gallienus_bust.jpg)

Slika 6. <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/10/GallicEmpire262.png>

Slika 7.

[https://en.wikipedia.org/wiki/Claudius_Gothicus#/media/File:Claudius Gothicus, Worcester Art Museum.jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/Claudius_Gothicus#/media/File:Claudius_Gothicus,_Worcester_Art_Museum.jpg)

Slika 8. [https://en.wikipedia.org/wiki/Palmyrene_Empire#/media/File:Palmyrene Empire.png](https://en.wikipedia.org/wiki/Palmyrene_Empire#/media/File:Palmyrene_Empire.png)

Slika 9. https://www.britishmuseum.org/collection/object/C_1860-0327-273

Slika 10. [https://en.wikipedia.org/wiki/Aurelian#/media/File:5305 - Brescia - S. Giulia - Ritratto di Claudio II il Gotico - Foto Giovanni Dall'Orto, 25 Giu 2011.jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/Aurelian#/media/File:5305_-_Brescia_-_S._Giulia_-_Ritratto_di_Claudio_II_il_Gotico_-_Foto_Giovanni_Dall'Orto,_25_Giu_2011.jpg)

Slika 11. <https://www.britannica.com/biography/Aurelian>

Slika 12. <https://www.wantedinrome.com/news/romes-aurelian-walls.html>

Slika 13. [https://en.wikipedia.org/wiki/Roman_Dacia#/media/File:Roman Empire - Dacia \(125 AD\).svg](https://en.wikipedia.org/wiki/Roman_Dacia#/media/File:Roman_Empire_-_Dacia_(125_AD).svg)

Slika 14. https://www.worldhistory.org/Battle_of_Immae/

Slika 15. <https://www.latimes.com/entertainment/arts/miranda/la-et-cam-five-reasons-why-palmyra-matters-as-archaeological-ruins-site-20150520-column.html>

Slika 16. [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:INC-2045-a_%D0%90%D1%83%D1%80%D0%B5%D1%83%D1%81._%D0%A2%D0%B5%D1%82%D1%80%D0%B8%D0%BA_I_%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%80%D1%88%D0%B8%D0%B9._%D0%9E%D0%BA._271%E2%80%94%D0%B3%D0%B3_\(%D0%B0%D0%B2%D0%B5%D1%80%D1%81\).png](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:INC-2045-a_%D0%90%D1%83%D1%80%D0%B5%D1%83%D1%81._%D0%A2%D0%B5%D1%82%D1%80%D0%B8%D0%BA_I_%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%80%D1%88%D0%B8%D0%B9._%D0%9E%D0%BA._271%E2%80%94%D0%B3%D0%B3_(%D0%B0%D0%B2%D0%B5%D1%80%D1%81).png)

Slika 17. https://www.wga.hu/html_m/t/tiepolo/gianbatt/3_1740s/16triump.html

Slika 18. <http://www.ancient-roman-coin.com/aurelian-coins-imperial>

Slika 19. <https://i.pinimg.com/1200x/58/04/6e/58046e47f7f500e248f195514a374fd2.jpg>

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja MARVO MAROVIĆ, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja sveučilišnog/e prvostupnika/ce POVIJESTI I FILOZOFIJE, izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio završnog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 26. rujna 2023.

Potpis

Izjava o pohrani i objavi ocjenskog rada
(završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada - podcrtajte odgovarajuće)

Student/ica: MARKO MARVIĆ

Naslov rada: CAR AURELIJAN

Znanstveno područje i polje: HUMANISTIČKE ZNANOSTI, POVIJEST

Vrsta rada: ZAVRŠNI RAD

Mentor/ica rada (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):
IZV. PROF. DR. SC. IVAN MATIJEVIĆ

Komentor/ica rada (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):

Članovi povjerenstva (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):

ASISTENT ZVONIMIR FORKER
IZV. PROF. DR. SC. IVAN BASIĆ

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/autorica predanog ocjenskog rada (završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada - zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada.

Kao autor izjavljujem da se slažem da se moj ocjenski rad, bez naknade, trajno javno objavi u otvorenom pristupu u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti (NN br. 119/22).

Split, 26. rujna, 2023

Potpis studenta/studentice: Marko Marović

Napomena:

U slučaju potrebe ograničavanja pristupa ocjenskom radu sukladno odredbama Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima (111/21), podnosi se obrazloženi zahtjev dekanici Filozofskog fakulteta u Splitu.